Максим Колесніченко

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ЕТНІЧНОЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТУ

У статті висвітлюються важливі аспекти осмислення надзвичайно складного процесу етнічної диверсифікації населення країн у сучасному світі. Базовим поняттям в аналізі виступає явище етнічності як універсальний феномен соціального розвитку, що властивий усім секторам функціонування суспільства. Подається визначення терміну «етнічна диверсифікація»; з'ясовується його сутність та співвідношення з такими однопорядковими термінами, як «багатокультурність», «мультикультуралізм», «етнокультурний плюралізм», «багатоетнічність», «мультиетнічність», «поліетнічність» тощо.

Автор вважає найбільш продуктивними науковими перспективами дослідження етнічної диверсифікації: соціоекономічну та соціокультурну. У контексті даного дослідження увага концентрується на соціокультурній перспективі. Підкреслюється, що обраний для аналізу феномен дослідники розглядають у межах трьох таких основних підходах: асиміляціоністського, стратифікаційного, мобілізаційно-солідаристського, конструктивістського. Звертається увага на джерела етнічної диверсифікації й автор знайомить з поглядами на проблему низки зарубіжних і вітчизняних дослідників.

***Ключові слова**: етнічність, етнічна диверсифікація, соціокультурна перспектива, соціоекономічна перспектива, науковий дискурс, соціальний розвиток.*

Сьогодні є аксіомою твердження про те, що сучасний світ надзвичайно диверсифікований в етнокультурному плані. Значення етнічності як універсального феномену суспільного розвитку, що відомий з давніх-давен, інтенсивно актуалізується на нинішньому етапові соціальної динаміки; етнічність пронизує усі сектори функціонування суспільства. Актуалізація ролі феномена пов'язується, передусім, з очевидним фактом наявності у структурі населення багатьох країн носіїв різноманітних етнокультурницьких традицій і звичаїв, котрі формуються й розвиваються у численних етнічних спільнотах. Найбільш етнічно диверсифікованими є країни Африканського континенту – тут проживають представники приблизно 50 націй та народностей і три тисячі різних племен, котрі розмовляють тисячами мов [8, 100]; країни Америки також належать до

країн з високим рівнем етнічної різноманітності – скажімо, у Канаді нараховується близько 200 етнічних груп [32]; строкатими в етнічному плані є країни Середнього Сходу; не дивлячись на наявність на території Європи численних етнічних спільнот у порівнянні з цими країнами європейські країни – не надто етнічно диверсифіковані, а Корея і Японія є найбільш гомогенними країнами світу [17]. Достатньо різноманітними в етнічному плані є окремі регіони поліетнічних країн, де сформувалися етнічні ареали (наприклад, південь та захід Сполучених Штатів Америки, степові провінції Канади, південні регіони Німеччини), а останнім часом інтенсивно етнічно диверсифікується населення великих міст, зокрема європейських – Берліна, Амстердама, Відня, Парижа та багатьох великих міст, де вихідці з інших країн складають відчутний відсоток їхнього населення.

За цих обставин великої наукової і практичної ваги набирає дискурс про евалюацію [9] феномена етнічності, етнічної різноманітності, етнічної диверсифікації у соціальних і культурницьких процесах. У поле цієї дискусії, як випливає із аналізу західної літератури (саме тут вона ведеться досить активно), потрапляє ціла низка питань, пов'язаних з етнічною диверсифікацією, зокрема її джерелами, сутністю концептів самої диверсифікації та етнічної різноманітності, його впливів на суспільний розвиток країн і відносини між різними етнічними сегментами (міжетнічна взаємодія [4, 48-53]), функціонування етнічних соціальних мереж, моделювання політики стосовно феномена етнічної різноманітності тощо.

Перелічені вище та інші питання досліджуються у контексті етнічної диверсифікації представниками різних галузей соціального знання: антропологами, економістами етнологами, культурологами, політологами, соціологами. Нагадаємо, що осмислити у науковому розумінні етнічну диверсифікацію й її практичні наслідки для суспільного розвитку не можна без проникнення у сутність феномена «етнічність». На нашу думку, ці можливості полягають у тому, що, спираючись на сьогоднішні здобутки соціогуманітарних наук, можна представити цілісне бачення феномену. Ведучи мову про стан дослідження питання (у нашому випадку етнічної диверсифікації) варто мати на увазі, принаймні, два моменти: вона є окремим об'єктом дослідження і вона є складовою частиною більш об'ємного об'єкту дослідження. Не дивлячись на той факт, що термін, як і саме явище, досить поширені у практиках життєдіяльності багатьох країн, тим не менше, на сьогоднішній день це питання, на наш погляд, вивчається не досить інтенсивно. Йдеться про безпосередньо виокремлене явище «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність»),

оскільки її певні аспекти досліджуються через репрезентацію етнічних груп (етнічних спільнот), тобто носіїв етнічності – знову таки маємо справу з всеохоплюючим у нашому контексті феноменом етнічності. В останньому випадку наукова література досить таки вражаюча.

Корелюючись з поставленою метою, ми наш виклад структуруємо таким чином: подамо визначення терміну «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність»); з'ясуємо його сутність та співвідношення з деякими, важливими для даного дослідження, однопорядковими термінами; зупинимося на аналізові проблем, котрі породжує етнічна диверсифікація; звернемо увагу на оцінку динаміки етнічної диверсифікації у контексті перспектив розвитку досліджень феномена. Вважаємо за необхідне наголосити, що, на нашу думку, проблеми, пов'язані з етнічністю (якщо ми її трактуємо як соціокультурний конструкт – саме до такого трактування ми схиляємося), зокрема етнічної диверсифікації, логічно розглядати у двох найбільш поширених у західному науковому дискурсі з проблем етнічностіперспективах: соціоекономічній та соціокультурній. Зауважимо, що «перспектива» у даному контексті – це комплекс наукових підходів аналізу того чи того феномена і пошуків розв'язання проблем, котрі може породжувати його функціонування як у певних географічних межах, так і у транснаціональному соціальному просторі. Прихильники першої із названих перспектив концентрують свою увагу на ролі етнічних чинників у розвитку підприємницької діяльності («етнічний бізнес», «етнічне підприємництво», навіть «етнічна економіка») у країнах з поліетнічним складом населення, де етнічний фактор відіграє вагому роль [12; 13; 14; 22; 29; 30]. Професор Південного методистського університету з Далласа (США) Клаус Десмет (KlausDesmet) зі своїми колегами Ігнасіо Орту-Ортін (IgnacioOrtu-Ortin) (Університет Карла III, Мадрід) та Ромейном Ваціаргом (RomanWacziarg) (Каліфорнійський університет Лос-Анджелеса) стверджує, що поступальний економічний розвиток позитивно відбивається на культурній різноманітності [15]. Інша – соціокультурна перспектива – опікується роллю етнокультурницьких чинників у формуванні соціальних перспектив розвитку поліетнічних суспільств, зокрема й їх етнічного сегменту.

У контексті нашого дослідження продуктивною науковою базою осмислення етнічної диверсифікації видається саме соціокультурна перспектива, оскільки вона дає можливість вибудувати таку дослідницьку модель, яка інкорпорує як закономірності соціоантропологічної тяглості феномена, так і особливості його соціокультурницької динаміки, а вкупі

сформувати соціофілософську парадигму етнічності, що, до речі, на сучасному етапі здійснюється західними фахівцями з етнонаціональної проблематики. Зауважимо також, що різноманітні аспекти етнічності, етнічної різноманітності все частіше стають предметом уваги дослідників з таких галузей наукового знання як, скажімо, економісти, котрі з'ясовують вплив цих феноменів на економічні процеси, передусім, коли йдеться про соціальний капітал, етнічне підприємництво, вплив етнічності на економічні процеси [13; 24; 31]. Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що міждисциплінарний підхід все більш активно використовується західними дослідниками у вивченні етнічної різноманітності, він дає можливість більш глибоко проникнути у сутність феномена й адекватно, особливо у конкретних соціально-політичних умовах, відтворити його контент.

Отже, не дивлячись на те, що у фаховій літературі (як у зарубіжній, так і у вітчизняній) термін «етнічна диверсифікація» («етнічна різноманітність») зустрічаються досить часто, західні дослідники відзначають (з чим ми погоджуємося), що чітке його визначення відсутнє. Однак, очевидним є той факт, що у своїх інтерпретаціях цього явища усі дослідники відштовхуються, передусім, від факту наявності на території одного етнополітичного чи то етносоціального організму (ЕПО чи то ЕСО – [7, 60, 103]) представників різних народів і культур, зазвичай, згуртованих у спільноти на основі етнічного походження їх членів. Саме на такому підході базується визначення феномена, запропоноване Володимиром Євтухом: «наявність у рамках одного етнополітичного організму або структурованої людської спільноти з окресленими географічними межами груп населення чи окремих осіб, які є носіями різних етнічностей» [4, 278]. Зауважимо, що у західній літературі з етнічної проблематики не завжди ці терміни розмежовуються, не досить чітко акцентується увага на певних відмінностях у їх семантиці, вони («етнічна диверсифікація» та «етнічна різноманітність» (деколи «етнічне розмаїття») вживаються в одному й тому ж функціональному сенсі – а саме для відтворення факту наявності на одній території різних етнічних спільнот, представлених різними етнофорами [4, 142-143]. У цьому контексті ми матимемо на увазі, що термін «етнічна диверсифікація» може означати як процес «розрізнення», так і фіксацію самого факту етнічної різноманітності. У даному сюжеті нашого дослідження йдеться, переважно, про сприйняття етнічної диверсифікації (як самого терміну, так і феномена) як доконаного факту. Власне, ми фіксуємо таке: у сучасному світі практично не існує етнічно гомогенних держав. Подібне твердження базується на даних, акумульованих із різних

статистичних баз окремих країн (скажімо, Канада, США), міжнародних організацій, як от ООН, ЮНЕСКО, Міжнародний Банк, Міжнародна Організація Праці, Міжнародна Організація Імміграції тощо. Так, нагадаємо, що, хоча у більшості європейських країн меншинні етнічні групи населення складають менше 20 відсотків усього населення, в одинадцяти країнах відсоток цього сегменту населення значно вищий, а у деяких він сягає понад 40,0 % [33]. Скажімо, відомий американський дослідник етнічності Джеймс Фіерсон [James Fearson), беручи до уваги спільноти, котрі складають принаймні 1,0 % населення тієї чи тієї країни, ідентифікував 820 етнічних та етнорелігійних груп у 160 країнах світу [18]. Етнічна неоднорідність населення характерна для усіх континентів, і, як ми вже зазначали вище, практично для усіх країн: міжнародна база даних GREG (вона фіксує етнічні групи прив'язані до певної території) охоплює 929 етнічних груп, а в «Атласі народів світу» на середину минулого століття було ідентифіковано 1248 груп (сюди були включені також і етнічності не прив'язані до певного місця проживання – позатериторіальні [1; 33]).

Етнічна диверсифікація має тенденцію до поглиблення як на локальному, регіональному, національному рівнях, так і у міжнародному (міждержавному) вимірі. У цьому контексті звернемо увагу на пропозицію знаного американського антрополога Фреда Ріггса [Fred Riggs] щодо вживання терміну «етнічна різноманітність» у вузькому та у широкому значеннях. У першому випадку, коли ми вживаємо цей термін, то, за Ф. Ріггсом, передусім мова йде про те, що в умовах напруженності у відносинах між представниками різних етнічних спільнот, не виникають конфліктогенні ситуації, котрі розколюють суспільство по етнічній лінії [26]. Коли ж етнічна різноманітність стимулює застосування сили у міжетнічних відносинах, не тільки на рівні етнічні спільнот-влада, але на рівні спільнот-спільнота, то тут поле дії етнічної диверсифікації значно розширюється.

Принагідно, відзначимо, що деколи у зарубіжній літературі, коли мова йде про етнічну різноманітність (етнічну диверсифікацію), як синонім вживаються такі терміни, як «багатокультурність» («полікультурність»), «мультикультуралізм», «етнокультурний плюралізм», («мультикультурність»), «багатоетнічність», «мультиетнічність», «поліетнічність» [5]. У даному випадку ми покликаємося на фахове їх визначення в енциклопедичному довіднику Володмира Євтуха [4, 34-39, 251-252, 254] й в операціональному плані будемо застосовувати терміни «етнічна диверсифікація» та «етнічна різноманітність» у розумінні,

викладеному нами вище. При цьому зауважимо, що часте вживання у терміні, який відтворює феномен диверсифікації, складової, пов'язаної з культурою, ми схильні пояснювати тим, що культура як система чи її елементи виступають важливим структуроутворюючим компонентом етнічної різноманітності, а у методологічному плані – продуктивним об'єктом аналізу в усіх її виявах, зокрема і етнічному.

Отже, повернемося до чи не найгострішої дискусії у контексті осмислення етнічної диверсифікації – її наслідків для соціального розвитку країн з поліетнічним складом населення [4, 189-191]. У цій дискусії утворилося два полюси: на першому на основі аналізу накопичених даних, фактів формуються моделі позитивної оцінки; на другому – негативної оцінки етнічної диверсифікації. З цього приводу Мерлін Шеффер, дослідник функціонування феномена етнодиверсифікації у Нідерландахзазначає: «Безсумнівно, диверсифікація, передусім у її культурницькому розумінні, несе в собі багато позитивних вигод, скажімо, таких як можливості для інновацій. Виклики і вигоди етнічної різноманітності не протистоять один одному і більшість вчених, котрі створили вагомі праці з проблем викликів різноманітності, підкреслюють, що у довготривалій перспективі вигоди будуть домінувати, а люди будуть адаптуватися до етнічної різноманітності, як вони це зробили щодо індустріалізації та урбанізації. Відповідно, більшість учених погоджуються з думкою про те, що у довготривалій перспективі проблеми, пов'язані з етнічною сегрегацією населення, що означає відособлене життя у різних етнічних ареалах зі своїми етнічним школами тощо, матиме надто руйнівні наслідки. Тому, ми мусимо мати на увазі, що дискусії навколо викликів, котрі спричинює етнічна різноманітність, фокусуються на викликах, які діють у короткостроковій й середньостроковій перспективі» [27]. Базовим моментом в оцінці впливів етнічної різноманітності є не встановлення різниці (етнокультурної, поведінкової), а те, яким чином вона виявляється у взаємодії однієї групи з іншою, а також як вона функціонує у широкому соціальному просторі. І у цьому плані виникає чи не ключовий пункт для висновків про можливості осмислення функціонування етнічної диверсифікації – проблеми взаємодії етнічного різноманіття і соціального згуртування (єдності, цілісності) суспільства. Зауважимо, що остання проблема все більше привертає увагу західних дослідників, оскільки від рівня соціальної згуртованості й соціальних компромісів великою мірою залежать перспективи суспільного розвитку етнічно диверсифікованих країн.

Названі проблеми дослідники у минулому намагалися розв'язати у межах трьох основних підходах: асиміляціоністського, стратифікаційного і

мобілізаційно-солідаристського. Певною мірою ці підходи в українській соціогуманістиристиці розглядалися у контексті аналізу концепцій етносоціального розвитку США і Канади [15]. У першому випадку йшлося про «розчинення» тієї чи тієї етнічної спільноти (групи) у більш широкому етносоціальному контексті, абоасимілювання однією групою (з більш стійким етнічним полем) іншої (з менш міцним силовим етнополем) [4, 118]; у другому увага фокусувалася на походженні й наслідках різного роду нерівностей серед етнічних груп; третій пов'язувався з процесами мобілізації й солідарності дій, завдяки чому члени етнічних спільнот прагнули скористатися своєю етнічністю у конкуренції з іншими спільнотами [17]. Однак виявляється, що сьогодні цих підходів недостатньо для всебічного аналізу причин, котрі зумовилипояву проблеми, і особливо її наслідків у контексті взаємодії етнічної різноманітності (етнічної диверсифікації) та соціального згуртування (соціальної когезії) суспільства. Західні дослідники останнім часом все частіше звертаються до новітнього підходу – конструктивістського. Його сутність полягає у визнанні того, що етнічні кордони (межі) нестійкі, вони очевидно піддаються впливам, тому важливо пізнати, яким чином ці кордони (межі) утворювалися, функціонують і трансформуються [17].

В осмисленні етнічної диверсифікації великої ваги набирає питання про природу соціальних процесів та культури, їх співвідношення й взаємодію та, зокрема, ролі культури у цих процесах. Власне, йдеться про те, що різноманітні елементи культури і традицій, носіями яких є вихідці із різних країн, котрі проживають у межах одного і того ж ЕПО чи то ЕСО, породжують (перші об'єктивно, другі суб'єктивно) чимало проблем, скажімо, пов'язаних з адаптацією одних до інших, з пошуком компромісів у «мирному» їх співіснуванні. Поява проблем у такому ракурсі змушує дослідників формувати ту чи ту базу (теоретичну й практичну) для досягнення певного балансу чи компромісу у повсякденному соціальному житті. Західні дослідники справедливо зазначають, що «коли населення надзвичайно різноманітне в етнічному, культурному й релігійному плані, то, безсумнівно, досягнення балансу чи консенсусу є дуже складною річчю, що змушує західноєвропейські держави вибудовувати різні підходи до управління мультиетнічним населенням. Франція, наприклад, зайняла позицію «етноцентричної асиміляції», Німеччина реалізує концепцію «інституалізованої опіки», а Британія йде дорогою «неврівноваженого плюралізму». Усі ці підходи складні, передусім у контексті досягнення рівних можливостей, як в управлінні, так і щодо членів меншинних груп, котрі хочуть зберігати типову культуру» [2]. Такі підходи у формуванні

офіційної позиції щодо етнічної різноманітності вибудовувалися тією чи тією державою впродовж тривалого часу на базі досвіду про налагодження життєдіяльності етнічних спільнот та їх взаємодії однієї з іншою та з місцевим населенням. Вважається, що Франція успішно інтегрувала у своє суспільство вихідців із інших країн й велика їх кількість отримала французьке громадянство [25]. Такий підхід отримав назву «індивідуалістичний французький підхід» і він спирається на принцип «*jus soli*» («*право землі*»), що закріплює право отримання громадянства особам, котрі народилися на території Франції, незалежно від їх расового, етнічного походження та належності то тієї чи тієї расової, етнічної чи мовної спільноти. На відміну від попередньої країни Німеччина практикує інший підхід у своєму реагуванню на етнічну диверсифікацію; вона це здійснює на принципові «*jussanguinis*» («*право крові*»), що передбачає набуття громадянства Німеччини особою при народженні, громадянами якої є її батьки, незалежно від місця її народження. Власне, у процедурі набуття громадянства визначальним є чинник німецького походження.

У процесі аналізу осмислення етнічної різноманітності (етнічної диверсифікації) як у вузькому, так і у широкому розумінні цих термінів, реагування поліетнічних держав, зокрема через їх офіційну позицію, яка реалізується у державній політиці чи конкретних діях стосовно носіїв тих чи тих етнічностей, є вагомим моментом розмірковування над сутністю феномена й перспективою його функціонування в умовах конкретного етнополітичного організму. Показовими у цьому контексті є дискусії навколо мультикультуралізму. Ми акцентуємо увагу саме на мультикультуралізмові як на процесові формування ставлення до етнічної диверсифікації й на його сприйнятті у широкому (етнічно диверсифікованому) довкіллі перебування різноманітних етнофорів, а не на мультикультурності як на доконаному фактові більшості сучасних суспільств. Для нас «мультикультуралізм» – це «системне й всебічне реагування на культурну й етнічну різноманітність з її освітніми, мовними, економічними і соціальними компонентами та специфічними інституційними механізмами» [25]. Вивчаючи досвід життєдіяльності поліетнічних суспільств, ми переконуємося у тому, що (хоча ми свідомі того, що існує й інша думка) позитивна оцінка мультикультуралізму великою кількістю західних фахівців пов’язується з твердженням (з чим ми солідарні) про те, що він став альтернативою асиміляціоністським й роз’єднавчим парадигмам, оскільки «мультикультуралізм підкреслює, що визнання існування етнічної різноманітності та забезпечення прав індивідам зберігати свою культуру повинно йти крок у крок з набуттям

повного доступу до участі й користуванні конституційними принципами й цінностями, які панують у суспільстві й поділяються усіма. Визнаючи права індивідів і груп та їхнього рівного доступу до суспільства, прихильники мультикультуралізму стверджують, що така політика на користь як індивідам, так і більш широкому загалу, оскільки вона зменшує ризики соціальних конфліктів, котрі базуються на наданні переваги одних над іншими й на нерівності» [25].

Як показали плідні, на наш погляд, дискусії навколо мультикультуралізму (а у нашому розумінні вони пов'язані з етнічної диверсифікацією), зокрема у середовищі канадських філософів, серцевинним питанням було питання про свободи, зокрема і межі свободи для громадян іноетнічного походження. Стало очевидним, що концепція Ісайяха Берліна (IsaiahBerlin) про негативну й позитивну свободи з наступним їх поєднанням (мікшуванням) у застосуванні при виробленні позиції й реагування стосовно етнічної різноманітності відіграла основну роль у формуванні «філософського поля» дискусії щодо мультикультуралізму: негативна свобода має справу з встановленням меж втручанню інших, а позитивна свобода займається визначенням специфічних цілей [23], додамо, які, вочевидь, потрібно досягати й які варто поважати усім учасникам взаємодії.

Розуміння етнічної диверсифікації (етнічної різноманітності) поглиблюється, якщо зануритися в аналіз практичного тла функціонування мультикультуралізму як відповіді на диверсифікацію. Мається на увазі, передусім, застосування його як інструменту вирішення певних проблем етнонаціонального розвитку, зокрема уникнення конфліктогенних ситуацій у міжетнічних відносинах. Тут мова може йти про три напрямки концентрування зусиль етнополітичного менеджменту [4, 123-125]; менеджменту не у його вузькому розумінні як маркетингу, а як системно структурованого управлінського інструментарію, який складається із кількох частин, менеджмент кожної із яких має своє цільове призначення. Це – демографічно констатуюче, ідеолого-нормативне і прагматично політичне. Перше має на меті подати (сформувати) картину етнокультурної різноманітності і представити різні її мовні, культурні й етнічні сегменти з наголошенням на тому, що різниця між ними часто-густо пов'язана з структурною диференціацією, а сама етнічність впливає на рівень участі у соціальних процесах й соціальних інституціях. Друге, зазвичай, є сукупністю теоретичних поглядів, підходів до формування менеджменту етнічної різноманітності. Нарешті, третє, – це приклад втілення у практику другого, враховуючи наявність у суспільстві

різноманітних індивідуальних етнофорів та їх груп. Такий стан речей з етнополітичним менеджментом властивий деяким поліетнічним країнам [25]. Власне, у широкому розумінні йдеться про можливості досягнення загальносуспільного компромісу при застосуванні описаного інструментарію у тих ситуаціях, коли етнічний компонент національної ідентичності (мається на увазі громадянської згуртованості у суспільстві) надто випукло представлений (зазвичай, агрегований політичними лідерами) і може спричиняти загрозу соцієтальному спокою, або ж навіть зумовлювати насильницькі конфлікти. На наш погляд, формування адекватної філософсько-культурницької платформи, заснованої на принципах демократії, розуміння етнічної різноманітності [28], дало змогу учасникам європейських проектів, ініційованих «Ініціативою місцевого самоуправління та реформ у публічній сфері», розробити ефективні моделі управління місцевими мультиетнічними громадами у країнах Центральної та Східної Європи [16].

У контексті оцінки можливостей осмислення впливу етнічної різноманітності на суспільний розвиток варто враховувати джерела її існування. Динаміку етнічної диверсифікації переважна більшість дослідників пов'язує, передусім, з міграціями. До речі, така традиція склалася давно, вочевидь, під впливом могутніх міграційних процесів, як також тієї обставини, що етнічні проблеми активізувалися саме у країнах, деіммігранти відіграють відчутну роль, – у Сполучених Штатах Америки та Канаді. Певною мірою погоджуючись з такою думкою, мусимо звернути увагу на більш широкий спектр джерел формування етнічної різноманітності, або поліетнічності. Аналіз фактів, подій, наукової літератури вказує на те, що етнічні спільноти на території тієї чи тієї держави з'являлися внаслідок існування аборигенного (туземного) населення, імміграції, завойовницьких війн та післявоєнного поділу територій. Дослідники, щоправда, не так часто, звертають увагу на ще один різновид етнічної диверсифікації –»інтраетнічну диверсифікацію», котра властива для однієї й тієї ж етнічної спільноти. Вона (різниця між представниками однієї групи) детермінується таким факторами, як регіон, у якому проживають етнофори, соціальні страти, релігія (вона, нагадаємо, не завжди співпадає з етнічністю), вік, гендер, сексуальні орієнтації, політичні уподобання. Щоправда, на сьогодні головним джерелом, яке живить етнічну різноманітність, все таки залишається імміграція. Так, за даними ООН, у 2019 році понад 3,5 відсотки усього населення світу (272 мільйони) складали міжнародні мігранти (такими вважаються особи, які переселяються із однієї країни в іншу з різних причин). У результаті взаємодії різних компонентів формуються нові типи ідентичностей, нові типи

комунікаційних зв'язків, котрі є відтворенням динаміки етнічної диверсифікації. У науковій літературі ці ідентичності дістали назву гібридних та «розпорошених» [19; 20]. Формуванню останніх сприяє транснаціоналізація етнічностей [3] в умовах інтенсифікації розвитку мережевих суспільств. За таких обставин взаємодії між частинами однієї й тієї ж етнічної спільноти (в країні виходу і країні входу) та між представниками конкретної спільноти, які перебувають в іноетнічному довкіллі, з місцевим населенням виникає чимало етичних питань [19], саме у процесі налагодження «місточків», що пов'язують різні частини спільноти, населення країни у ході їх взаємодії. Мова йде, передусім, у вибудовуванні довіри і толерантності у функціонуванні цих «місточків» [21, 81].

Вважаємо, що у подальшому необхідно удосконалювати і розвивати запропоновані американським соціальним філософом і фахівцем з мультикультурної освіти Джеймсом Бенксом (JamesBanks) принципи дослідження етнічної диверсифікації на базі принципів вивчення етнічних і культурних груп, котрі, власне, і творять етнічну різноманітність, й адаптувати цю методику дослідження для українського етносоціального та етнокультурного контекстів. Зокрема, йдеться про його одинадцять складових: 1) походження і імміграція (йдеться про етнічне походження місцевого населення та етнічні й культурні групи іммігрантського походження); 2) спільні культура, цінності та символи (тут мова йде про взаємодію оригінальних (етнічних) культур, цінностей та символів з таким країни проживання; 3) етнічна ідентичність і сутність поняття «народ» (в центрі уваги має бути етнічна ідентичність як результат взаємодії спільної історії та сучасного досвіду); 4) перспективи дослідження, світовий контекст та межі об'єкту дослідження; 5) етнічні інституції та самовизначення (функціонування етнічних організацій та їх роль у згуртуванні етнічних спільнот); 6) демографічний, соціальний, політичний та економічний статус (йдеться про етнічну динаміку та її зв'язок зі статусом спільнот у країні проживання); 7) упередження, дискримінація та расизм (розглядати як ключ до розуміння досвіду етнічних спільнот у минулому, сучасному й майбутньому); 8) інтраетнічна диверсифікація (концентрація уваги на чинниках етнічної диверсифікації, котра відбувається у середині спільноти); 9) асиміляція та акультурація (йдеться про зміни, які мають місце у процесі взаємодії етнічних спільнот і представників титульної нації); 10) революція (вплив на етнічну диверсифікацію, на етнічні спільноти корінних трансформацій, що мають місце у суспільстві проживання); 11) конструювання знання (вибудовування інформації і знань таким чином, щоби різноманітний

етнічний і культурний досвід був зрозумілим для тих, кого навчають; релевантним у цьому сенсі стає контекстуальне навчання – занурення тих, кого навчають у атмосферу відчуттів різноманітних етнофорів) [11, 57].

Отже, до наукового осмислення етнічної диверсифікації сучасного світу спонукає кілька причин: 1) надзвичайно високий ступінь етнічної різноманітності країн, яка сьогодні у зв'язку з інтенсифікацією переміщення населення посилюється; 2) оскільки етнічність, котра лежить в основі етнічної диверсифікації, є складним, комплексним феноменом, що являє собою сукупність специфічних культурних ознак і генеалогічних чинників, то науково-методологічною базою її осягнення має бути така, яка дозволяє концентрувати увагу, передусім, на їх носіях. Соціокультурна перспектива з її атропоцентричним підходом стає важливим компонентом методології дослідження; 3) необхідність подолання проблем (зокрема і етичного характеру), які виникають у міжетнічній взаємодії на різних рівнях, через виховання толерантності до різноманітності як у межах одного етнополітичного організму, так і у більш глобальних вимірах (регіональних, транснаціональних), з чим успішно можна впоратися у межах соціофілософських парадигм.

Maksym Kolesnichenko

Some aspects of comprehension of ethnic diversity of contemporary world

The article deals with important aspects of comprehension of extremely complicated process of ethnic diversity of the population of countries in contemporary world. The basic notion in this analysis «ethnicity» as universal phenomenon of social development inherent in all sectors of society is. There is a definition of the term «ethnic diversity»; its content and its correlation with such terms as «multiculturalism»,»ethnic pluralism», «multiethnicity», «poliethnicity» etc.is finding out.

The author thinks that the most productive scientific perspectives in researching the ethnic diversity the socio-cultural and socio-economic perspectives are. In context of given research the attention is concentrated on the socio-cultural perspective. It is stressed that the phenomenon under the question is seen by researchers in three principal approaches: assimilationist, stratification, mobilization/solidarity, constructivist. Special attention is drown to the sources of ethnic diversity; author presents the views on the problem of some foreign and domestic researchers.

Keywords*: ethnicity, ethnic diversity, socio-cultural perspective, socio-economic perspective, scientific discourse, social development.*

Джерела:

Брук С. И. Атлас народов мира / С. И. Брук, В. С. Апенченко Ответственные редакторы. Москва : Главное управление геодезии и картографии Государственного геологического комитета СССР, 1964. 157 с.

Євтух В. Б. Етнічна меншина : поняття, ознаки, функції. *Філософська і соціологічна думка*. 1994. № 1/2. С. 159-175.

Євтух В. Етнічність у транснаціональному соціальному просторі : дизайн дослідницького проекту. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 1. С. 3-26.

Євтух В. Етнічність : Енциклопедичний довідник. Київ : Фенікс, 2012. 396 с.

Євтух В. Поліетнічність як конструкт modus vivendi. *Соціологія : теорія, методи, маркетинг*. 2014. № 4. С. 133-155.

Евтух В. Б. Концепции этносоциального развития США и Канады: типология, традиции, эволюция. Київ : Наукова думка, 1991. 180 с.

Етнічний довідник. У трьох частинах. Ч. І. Поняття та терміни. Київ : ЕРІДС, 1997. 141 с.

Косухин Н. Д. Политическое лидерство в Африке : прошлое и настоящее. Москва : ИА ФГ РАН, 2015. 178 с.

Сачок М. В. Евалюація як об'єкт наукової рефлексії. *Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент: збірник наукових праць*. Вип. 4. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 159-170.

Alesina A., La Ferrara E. Ethnic Diversity and Economic Performance. *Journal of Economic Literature*. 2012. September 13. P. 762-800.

Banks J. Teaching Strategies for Ethnic Studies, 8th Edition / James Banks. Chesterton Mill : Pearson Publishing, 544 p.

Barth F. Ethnic Group and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference. Bergen-Oslo : Universitetsforlaget, 1969. 153 p.

Baycan-Levent T., Nijkamp P. Migrant Entrepreneurship in a Diverse Europe. *Search of Sustainable Development*. URL:dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/15386/20070014.pdf?sequence=5

Bonacich E. Theory of Middleman Minorities. *American Sociological Review*. 1973. Vol. 38 (October). P. 583-594.

Desmet K., Ortu-Ortin Ignacio, Wacziarg Roman. Culture, Ethnicity, Diversity. *URL*:http://www.anderson.ucla.edu/faculty_pages/romain.wacziarg/downloads/ culture.pdf

Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe / Edited by Anna-Mária Bíró and Petra Kovács.

Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. 390 p.

Ethnicity. *URL*: http://what-when-how.com/sociology/ethnicity/

Fearon J. Ethnic Structure and Cultural Diversity around the World : A Cross-National Data Set on Ethnic Groups. *URL*: http://web.stanford.edu/group/ethnic/workingpapers/egroups.pdf

Hinman L. A Bibliographical Survey on Philosophical Literature on Diversity and Ethical Theory. *URL*: http://ethics.sandiego.edu/theories/Race/

Holly T. H. National Identity : Civic, Ethnic, Hybrid and Atomised Individuals. *Europe-Asia Studies*. 2009. Vol. 61. № 1. P. 1-28.

Laurence J. The Effect of Ethnic Diversity and Community Disadvantage on Social Cohesion : A Multi-Level Analysis of Social Capital and Interethnic Relations in UK Communities. *European Sociological Review*. 2011. Volume 271. № 1. P. 70-89.

Li Sherry Xin. Social Identities, Ethnic Diversity and Tax Moral. *URL*: ssrn.com/abstract=1422121

Melançon J. Multinationalism and Polyethnicity in the Canadian Philosophy of Multiculturalism. *URL*: http://www.cpsa-acsp.ca/papers-2012/Melancon.pdf

Mihulka D. Tolerance or Acceptance – Ethnic Attitudes in Contemporary Poland : An Analysis of Empirical Studies. *URL*: orgs.bloomu.edu/gasi/Proceedings PDFs/Mihulka.pdf

Multiculturalism : A Policy Response to Diversity. *URL*: www.unesco.org/most/sydpaper.htm

Riggs F. The Modernity of Ethnic Identity and Conflict. *International Political Science Review*. 1998. Vol. 19. № 3. P. 269-288.

Schaeffer M. Ethnic Diversity and Social Cohesion. *URL*: http://www.migrationeducation.org/fileadmin/uploads/ SCHAEFFER_01.pdf

Schöpflin G. Minorities and Democracy / Georg Schöpflin. *Diversity in Action. Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe* / Edited by Anna-Mária Bíró and Petra Kovács. Budapest : Local Government and Public Service Reform Initiative, 2001. P. 5-18.

Waldinger R. Ethnicity and Entreprenuership. *Annual Review of Sociology*. – 1990. – № 16. – P. 111-135.

Ward R. Ethnic Communities and Ethnic Business : An Overview. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 1983. Volume 11. Issue 1-2. P. 1-9.

Waters M. Social Science and Ethnic Options. *Ethnicities*. 2009. Vol. 9. № 1. P. 130-135.

Why Ethnic Marketing? URL:http://www.manifolddatamining.com/html/products/ethnicmarketing,html

Wolff S. Ethnic Minorities in Europe : The Basic Facts. *URL*:www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf